

Lietuvos konsulatai Švedijoje 1921–1940 metais

SANDRA GRIGARAVIČIŪTĖ

Vilniaus pedagoginis universitetas, Istorijos fakultetas, Baltų proistorės katedros Tarpdisciplininių paveldo tyrimų centras,

T. Ševčenkos g. 31-411, Vilnius LT-03111

El. paštas: sangri@vpu.lt

Straipsnyje analizuojami Lietuvos konsulatų tinklo Švedijoje kūrimo bei funkcionavimo etapai 1921–1940 m., konsulų bei konsulatų statusas, konsulatų tinklo plėtra Švedijoje. Remiantis jau atliktais tyrimais pristatoma Lietuvos konsulų Švedijoje, Norvegijoje, Danijoje bei Suomijoje veikla nurodant jų sąlyčio taškus ir takoskyrą.

Raktažodžiai: Lietuvos konsulatai Švedijoje, Lietuvos konsulatų tinklas, garbės konsulas, garbės vicekonsulas, garbės generalinis konsulas

IVADAS

Lietuvos konsulatai Švedijoje (1921–1940 m.) – jų steigimo, funkcionavimo, uždarymo aplinkybės, konsulatų tinklo Švedijoje kūrimas ir plėtra bei juos lėmę veiksniai ir motyvai, konsulų pasirinkimo motyvai ir veikla – tyrimo objektu pasirinkti neatsitiktinai. Lietuvos konsulatai Norvegijoje (1926–1940 m.) ir Danijoje (1924–1940 m.) jau yra tyrinėti¹, tuo tarpu konsulinio tinklo Švedijoje tyrimui prireikė daugiau laiko, atkaklesnės šaltinių paieškos (Lietuvos centriniam valstybės archyve (toliau – LCVA) jų, lyginant su kiekiu apie konsulatus Danijoje ir Norvegijoje, yra išlikę mažiausiai), gilesnės lietuvių, latvių bei lenkų istoriografijos analizės². Vytautas Žalys naujausiame Lietuvos diplomatinės istorijai skirtame darbe išsamiai aptarė Lietuvos atstovybės Skandinavijoje uždarymo 1927 m. aplinkybes, atskleidė ir pateisino Augustino Voldemaro poelgio motyvus, tačiau taip ir neatkreipė skaitytojų bei tyrinėtojų dėmesio į Lietuvos garbės generalinio konsulo Pauliaus Tollio vaidmenį Lietuvos atstovybės Stokholme uždarymo dramoje³. Naujausioje straipsnio autorės monografijoje⁴ atskirai nenagrinėtas Lietuvos konsulatų tinklo Švedijoje kū-

¹ S. Grigaravičiūtė, Lietuvos garbės konsulatai Norvegijoje 1926–1940 metais, *Istorija*, 2004, t. LXI(61), p. 24–37; S. Grigaravičiūtė, Lietuvos konsulatai Danijoje 1924–1940 metais, *Istorija*, 2006, t. LXIII(63), p. 14–25.

² A. Lerhis, *Latvijas Republikas ārlietu dienests 1918–1941*, Rīga: Latvijas vēstures institūts, 2005; W. Skóra, *Ślužba konsularna Drugiej Rzeczypospolitej. Organizacja, kadry i działalność*, Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2006.

³ V. Žalys, *Lietuvos diplomatinės istorija (1925–1940)*, Vilnius: Versus aureus, 2007, t. 1, p. 489–494. Tenka tik apgailestauti, kad V. Žalys, taip nuodugnai išnagrinėjęs straipsnio autorės monografiją, išleista 2002 m., neatkreipė dėmesio į specialiai atstovybės uždarymo problemos analizei skirtą 2002 m. publikaciją, žr.: Sprendimas tarptautiniuose santykiuose: teorija ir praktika (istoriko atsakomybės aspektu), *Istoriko atsakomybė*, straipsnių rinkinys, Vilnius: VPU leidykla, 2002, p. 37–46.

⁴ S. Grigaravičiūtė, *Lietuvos konsulatai Skandinavijoje 1921–1940 metais*, Vilnius: VPU leidykla, 2007.

rimas ir funkcionavimo etapų išskyrimas, nesiekta išsamiai atsakyti į klausimą, kodėl tokiame mažoje valstybėje kaip Švedija, su kuria Lietuva turėjo mažesnes prekybos apimtis (lyginant su Vokietija, Didžiąja Britanija, Čekoslovakija, JAV, Latvija, Olandija, Prancūzija 1925–1929 m.⁵ ir vėliau⁶), lietuviams prireikė tokio plataus (lyginant su Lietuvos konsulatais Prancūzijoje, Didžiojoje Britanijoje, JAV, Olandijoje, Čekoslovakijoje ir Latvijoje) garbės konsulatų tinklo⁷. Lietuvos konsulatų tinklas Švedijoje 1937–1940 m. savo apimtimi galėtų būti palygintas tik su Lietuvos konsulatų tinklu Vokietijoje 1929–1933 metais⁸. Iki šiol galutinai neatsakyta į klausimą, kokie veiksniai ar motyvai privertė sparčiai išplėsti garbės konsulatų tinklą 1935 m.: siekis suintensyvinti ekonominius ryšius, S. Lozoraičio vizitas į Stokholmą ar E. Neumano ir T. Zasso byla?⁹ Iki šiol neaišku, ar vieni veiksniai lėmė kitus, ar visi buvo svarbūs vienu metu.

Lietuvos ir Švedijos dvišaliai santykiai 1918–1940 m. jau yra tyrinėti Lietuvos istorikų bei filologų¹⁰. Daugiausia šią problematiką yra nagrinėję Saulius Pivoras¹¹ ir šio straips-

⁵ 1925 m. į Vokietiją Lietuva eksportavo 50,74 proc. savo produkcijos, į D. Britaniją – 24,15, į Latviją – 8,53, Olandiją – 2,29, o į Švediją – tik 0,79 procento. Importas iš Švedijos 1925 m. sudarė 3,51 procentą (penktoji vieta). Panaši situacija eksporto srityje buvo susiklosčiusi ir 1929 m., tačiau importo apimtys iš Švedijos buvo gerokai smulkelėjusios žemyn (vienuoliktą vietą). Žr.: *Lietuvos užsienio prekyba 1929*, Kaunas, 1930, p. IV.

⁶ *Lietuvos statistikos metraštis 1936 m.*, Kaunas: Spindulys, 1937, t. 9, p. 134; *Lietuvos statistikos metraštis 1938 m.*, Kaunas: Centralinis statistikos biuras, 1939, t. 11, p. 252.

⁷ S. Grigaravičiūtė, *Lietuvos konsulatai Skandinavijoje 1921–1940 metais*, p. 182–184.

⁸ 1929 m. Lietuva Vokietijoje turėjo 11 konsulatų (3 karjeros – Karaliaučiuje, Tilžėje ir Hamburge ir 8 garbės – Berlyne, Breslave, Drezdene, Kelne, Leipcige, Liubeke, Miunchene ir Štetine), tiek pat ir 1933 metais. Žr.: S. Grigaravičiūtė, *ibid.*, p. 175–181.

⁹ Atsakymai į iškeltus klausimus straipsnio autorės monografijoje pateikti tik iš dalies arba visai nesvarstyti, nes didžiausias dėmesys buvo skirtas Lietuvos konsulatų Skandinavijoje 1921–1940 m. kūrimosi ir funkcionavimo keturių etapų koncepcijai atskleisti, į konsulatų steigimą Danijoje, Norvegijoje bei Švedijoje žvelgiama bendrame Lietuvos konsulinio tinklo kūrimo bei plėtos kontekste. Žr.: S. Grigaravičiūtė, *ibid.*, p. 11.

¹⁰ Išsami Lietuvos ir Skandinavijos santykių tyrimų, atliktų iki 1999 m., apžvalga ir įvertinimas pateiktas straipsnio autorės pirmojoje monografijoje, žr.: S. Grigaravičiūtė, *Skandinavija Lietuvos diplomatoje 1918–1940 metais*, Vilnius, 2002, p. 8–11. Lyginamoji darbų apie lietuvių ir lenkų santykius su Skandinavijos šalimis 1918–1939 m. analizė atlikta 2006 metais. Žr.: S. Grigaravičiūtė, *Santykių su Skandinavijos valstybėmis 1918–1939 m. tyrimai Lietuvoje ir Lenkijoje (1995–2005 tyrimų analizė) / Research on relations with the Scandinavian countries in 1918–1938 in Lithuania and Poland (analysis of publications edited in 1995–2005)*, *Tarptautinė mokslinė konferencija „Baltijos regiono istorija ir kultūra: Lietuva ir Lenkija“*, tezės, 2006 m. birželio 8–10 d., Klaipėda / *The international scientific conference „History and Culture of Baltic Region: Lithuania and Poland“*, abstracts, june 8–10, 2006, Klaipėda, Lithuania, p. 67–70; S. Grigaravičiūtė, *Santykių su Skandinavijos valstybėmis 1918–1939 m. tyrimai Lietuvoje ir Lenkijoje (1995–2005 tyrimų analizė)*, pranešimas skaitytas Klaipėdoje konferencijoje „Baltijos regiono istorija ir kultūra: Lietuva ir Lenkija“ 2006 m. birželio 8–10 d. (rankraštis įteiktas leidybai).

¹¹ S. Pivoras, „Nuomonė yra galia“: Švedijos visuomenės požiūris į Lietuvą Tautybių teisių kontekste 1915–1919 m., *Lietuvos istorijos metraštis. 2004 metai*, Vilnius: LII, 2005, t. 2, p. 79–92; S. Pivoras, Švedija ir Lietuvos pripažinimas *de jure*, *Lituanistica*, 1999, Nr. 4(40), p. 32–49; S. Pivoras, *Tarpkultūrinis (ne)susikalbėjimas. Igno Šeiniiaus Pasiuntinybė Švedijoje 1916–1919, Darbai ir dienos*, 2002, Nr. 8–9, p. 17–25; S. Pivoras, „Laikinoji sostinė“ – laikinas valstybingumas? Lietuvos valstybingumo pavojai švedų akimis XX a. pradžioje, *Kauno istorijos metraštis*, Kaunas, 2002, t. 3, p. 119–125; S. Pivoras, *Klaipėdos klausimas ir Švedijos diplomacija (1923–1926 m.)*, *Klaipėdos kraštas 1920–1924 m. archyvuose dokumentuose. Acta Historica Universitatis Klaipedensis*,

nio autorė¹², atskirų analizės fragmentų yra Janinos Žėkaitės¹³, Lauryno Jonušausko¹⁴ bei Gedimino Vaskelos¹⁵ monografijose. Užsienio autoriai (Vilhelmas M. Calgrenas ir kt.¹⁶) Lietuvos ir Švedijos santykiais domėjosi gerokai mažiau, tačiau jų darbai (kaip ir latvių Ēriko Jėkabsono ir Valterio Ščerbinskio, Edgaro Andersono, Aināro Lerhio¹⁷ bei lenkų istorikų Edwardo J. Pałygos, Wojciecho Skóros¹⁸ tyrinėjimai) leidžia palyginti kaimyninių šalių konsulinio tinklo Švedijoje apimtis, plėtros veiksnius bei tendencijas, pasirinkti kriterijus, padėsiančius atlikti periodizaciją, pamatyti įstatyminės bazės, reglamentavusios konsulų veiklą, raidą. Tyrimo, kuris būtų skirtas tik Lietuvos konsulatų tinklo kūrimo ir funkcionavimo Švedijoje 1921–1940 m. analizei, nei Lietuvoje, nei užsienyje iki šiol nebuvo: Lietuvos konsulatų veikla Švedijoje buvo nagrinėjama tik bendrame Lietuvos konsulinio tinklo Skandinavijoje plėtros (1921–1940 m.) kontekste¹⁹.

Straipsnis parašytas remiantis LCVA Užsienio reikalų ministerijos (f. 383, ap. 2, 3, 7, 10, 17), LR Ministrų kabineto (f. 923, ap. 1.), Lietuvos pasiuntinybės Vašingtone (f. 656, ap. 1), Lietuvos pasiuntinybės Londone (f. 648, ap. 1.) ir Lietuvos TSR Užsienio reikalų komisariato

Klaipėda: Klaipėdos universitetas, 2003, t. 9, p. 72–78; <http://saulius.pivoras.googlepages.com/SvedaiaipieKlaipeda.html> (prisijungimo laikas 2006 06 03); S. Pivoras, Die Haltung Schwedens zur Angliederung des Memelgebietes an Litauen, 1923–1924, *Annaberger Annalen*, 2000, Nr. 8, S. 30–39; <http://jahrbuch.annaberg.de/pivoras.html> (prisijungimo laikas 2006 04 23); S. Pivoras, 1926 m. perversmas Lietuvoje Švedijos diplomatijos ir visuomenės akimis, *Kultūros barai*, 1998, Nr. 5, p. 73–75; S. Pivoras, Lietuvos–Lenkijos konfliktas dėl Vilniaus ir Švedija (1920–1924 m.), *Kultūros barai*, 2000, Nr. 6, p. 57–61; S. Pivoras, Klaipėdos pripažinimas Lietuvai ir Švedija (1923–1924 m.), *Kultūros barai*, 2001, Nr. 3, p. 73–77.; S. Pivoras, Etnonacionalistas iš anapus Baltijos. Karlas Lindhagenas, *Akiračiai*, 2003, Nr. 1, p. 12–14.

¹² S. Grigaravičiūtė, Lietuvos ir Švedijos derybos dėl degtųjų monopolio ir paskolos 1924–1930, *Lietuvos istorijos metraštis. 1995 metai*, Vilnius: LII, 1997, p. 114–130; S. Grigaravičiūtė, 1918 m.: sausio 3 ir vasario 16 Lietuvos istorijoje, *Istorija*, 1999, t. 38, p. 54–58; S. Grigaravičiūtė, Lietuvos ir Švedijos dvišalių santykių XX a. apžvalga, *Mokslas ir gyvenimas*, 2000, Nr. 8; S. Grigaravičiūtė, Sprendimas tarptautiniuose santykiuose: teorija ir praktika (istoriko atsakomybės aspektu), *Istoriko atsakomybė, straipsnių rinkinys*, Vilnius: VPU leidykla, 2002, p. 37–46; S. Grigaravičiūtė, Igno Šeiniaus Lietuvos skandinaviskosios politikos koncepcija, *Ignas Šėinius: prozininkas, dramaturgas, politikas*, mokslinės konferencijos, įvykusios 1999 kovo 25 d., medžiaga, Vilnius: LLTI, 2001, p. 73–82.

¹³ J. Žėkaitė, *Ignas Šėinius*, Vilnius: LLTI, 1999.

¹⁴ L. Jonušauskas, *Likimo vedami. Lietuvos diplomatinės tarnybos egzilyje veikla 1940–1991*, Vilnius: LGGRTC, 2003.

¹⁵ G. Vaskela, *Lietuva 1939–1940 metais. Kursas į valstybės reguliuojamą ekonomiką*, Vilnius: LII, 2002.

¹⁶ Lietuvos atstovybės Stokholme perdavimo sovietams aplinkybės, kultūrinės veiklos kryptys (konsulų nuopelnai toje srityje neįvardyti) aptartos švedo Vilhelmo M. Calgreno darbe. Informacija padeda įsigilinti į konsulatų tinklo Švedijoje plėtros motyvus 1930–1935 metais. Žr.: M. Wilhelm Calgren, *Sverige och Baltikum. Från mellankrigstid till efterkrigsår. En översikt*, Stockholm: Tryckeri Balder, 1993, p. 45–48, 54–55.

¹⁷ *Latvijas ārlietu dienesta darbinieki 1918–1991. Biogrāfiskā vārdnīca* (Sastādītāji: Ēriks Jėkabsons, Valters Ščerbinskis), Rīga: Zinātne, 2003; E. Andersons, *Latvijas Vēsture ārpolitika 1920–1940. I*, Stockholm: Daugava, 1984, p. 207, 213; A. Lerhis, op. cit.

¹⁸ *Historia dyplomacji polskiej*, red. P. Lossowski, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 1995, t. IV. (1918–1939), s. 31–33, 44–46, 55–57, 427; J. E. Pałyga, *Stosunki konsularne Drugiej Rzeczypospolitej*, Warszawa: Państwowe wydawnictwo naukowe, 1970, s. 221–226; W. Skóra, op. cit.

¹⁹ S. Grigaravičiūtė, *Lietuvos konsulatai Skandinavijoje 1921–1940 metais*, 254 p.; S. Grigaravičiūtė, Lietuvos konsulatai Skandinavijoje Vilniaus gynyboje, *Vilniaus klausimas Lietuvos Respublikos diplomatijoje (1918–1940)*, IV mokslinės konferencijos pranešimai, Kaunas, 2003, p. 65–79.

(f. R-1019, ap. 1.) fondų medžiaga. Juose esanti informacija leidžia analizuoti Lietuvos konsulatų Švedijoje steigimo, konsulų kandidatūrų pasirinkimo motyvus, konsulų veiklos dokumentus, uždarymo aplinkybes.

Seimo požiūrį į Lietuvos konsulato Švedijoje steigimo motyvus išsiaiškinti padėjo Steigiamojo Seimo stenogramų medžiaga. Apie naujų konsulatų steigimą bei ekonominę ir kultūrinę veiklą Švedijoje, Lietuvos studentus Stokholme ir kitur, garbės konsulų paskyrimus ir viešnages Lietuvoje rašyta tuometinėje periodinėje spaudoje – „Lietuvoje“, „Lietuvos aide“. Lietuvos ir Švedijos konsuliniai santykiai nebuvo reglamentuoti atskira sutartimi, kaip, pavyzdžiui, su Latvija, Estija, Vokietija, Prancūzija ar kitomis šalimis, konsulatų steigimo galimybės ir aplinkybės nebuvo aptartos ir pasirašytose bei veikusiose ekonominėse sutartyse, todėl remtis galime tik garbės konsulų statusą ir veiklą reglamentuojančiais dokumentais, taip pat duomenimis apie mokesčius už konsulinius patarnavimus, vizas ir pasų išdavimą, bevizio režimo įvedimą, publikuotais „Vyriausybės žiniuose“ ir „URM žinynuose“ (išleistuose Kaune 1929, 1931, 1933 metais). Lietuvos ir Švedijos prekybos raidos tendencijas išžvelgti padėjo leidiniai „Lietuvos statistikos metraštis“ ir „Lietuvos užsienio prekyba“.

Publikuota Ragnarą Öllerio (Lietuvos generalinio garbės konsulo Helsinkyje) darbų apžvalga, rašyta XX a. 6-ajame dešimtmetyje, leido pamatyti ir įvertinti Lietuvos generalinio konsulo Helsinkyje ir generalinių konsulų Osle, Kopenhagoje ir Stokholme veiklos skirtumus²⁰. Vlodo Žilinsko memuarai padėjo atskleisti garbės konsulo Geteborge pasirinkimo motyvus²¹, Antano Bačkio atsiminimai²² – Lietuvos konsulinės tarnybos funkcionavimo 1940 m. detales. Apdorojant pirminius bei antrinius šaltinius pasitelktas loginis-analitinis metodas (atlikta turinio bei informacijos prasminė analizė), tyrimui naudoti indukcijos, lyginimo, šaltinių ir istoriografijos (lietuvių, latvių, lenkų, švedų) gretinimo metodai.

Straipsniu siekiama: 1) išsiaiškinti Lietuvos konsulatų tinklo Švedijoje kūrimo bei funkcionavimo etapus 1921–1940 m., jų išskyrimo, konsulų bei konsulatų statuso nustatymo problemas; 2) išsamiau išanalizuoti konsulatų tinklo plėtrą Švedijoje nulėmusius veiksnius bei konsulų pasirinkimo motyvus 1921, 1927, 1933, 1935, 1937 m.; 3) remiantis jau atliktais tyrimais pristatyti Lietuvos konsulų Švedijoje, Norvegijoje, Danijoje bei Suomijoje veiklą nurodant jų sąlyčio taškus ir takoskyrą.

1. LIETUVOS KONSULATŲ ŠVEDIJOJE KŪRIMO BEI FUNKCIONAVIMO ETAPAI 1921–1940 M., KONSULŲ BEI KONSULATŲ STATUSO NUSTATYMAS

Straipsnio autorė jau yra skaitytojų dėmesiui ir vertinimui pateikusi Lietuvos konsulatų Skandinavijoje steigimo bei veiklos 1921–1940 m. periodizacijos kriterijus. Jie pasirinkti atlikus šaltinių (ypač konsulatų veiklą reglamentavusių teisės aktų Lietuvoje 1918–1940 m.) bei užsienio istoriografijos analizę: pirmasis – konsulinių įstaigų rangų pokyčiai²³, antrasis – garbės ir karjeros konsulatų santykio pasikeitimai, trečiasis – Lietuvos Vyriausybės

²⁰ R. Öller, *Suomen ja Liettuan väliset suhteet ennen ja nyt / Suomijos ir Lietuvos tarpusavio ryšiai seniau ir dabą, Beziehungen zwischen Finnland und Litauen in Vergangenheit und Gegenwart*, Helsinki, 2004.

²¹ V. Žilinskas, Lietuvos rezistencijos atrama Švedijoje nacių okupacijos metais, *Metai*, 2003, Nr. 8–9, p. 155–167; 2003, Nr. 10, p. 128–142; 2003, Nr. 11, p. 126–135; L. Mockūnas, Diplomato Vlodo Žilinsko atsiminimai apie paskutiniąsias Lietuvos pasiuntinybės Švedijoje dienas 1940 metais ir veiklą po jos uždarymo, *Lietuvos istorijos metraštis. 1996 metai*, Vilnius, 1997, p. 337.

²² A. S. Bačkis, Lietuvos diplomatinė tarnyba (1940 06 15–1990 03 11), *Istorija*, 1997, t. 36, p. 3–47.

²³ Lietuva Skandinavijoje turėjo karjeros ir garbės vicekonsulatų, konsulatų ir garbės generalinių konsulatų, žr.: S. Grigaravičiūtė, *Lietuvos konsulatai Skandinavijoje 1921–1940 metais*, p. 23 ir kt.

požiūrio į konsulatų funkcijas raida bei kaita²⁴), ketvirtasis kriterijus – konsulinio tinklo Skandinavijoje lokacijos pokyčiai – plėtros bangos²⁵. Remiantis išvardytais kriterijais buvo išskirti keturi Lietuvos konsulatų Skandinavijoje steigimo ir funkcionavimo etapai (etapas suvokiamas kaip Lietuvos konsulatų tinklo Skandinavijoje raidos tarpsnis, rodantis skirtingą konsulinio tinklo raidos būklę). Pirmasis etapas – 1919–1923 m. – prologas į Lietuvos konsulatų tinklo Skandinavijoje kūrimą, antrasis – 1924–1929 m. pirmas pusmetis – garbės konsulatų tinklo Skandinavijos valstybėse kūrimo etapas²⁶, trečiasis – 1929 m. antras pusmetis–1936 m. pabaiga – Lietuvos konsulatų tinklo Skandinavijoje pirmasis plėtros etapas, ketvirtasis – nuo 1936 m. pabaigos iki 1940 m. rugpjūčio 3 d. – antrasis plėtros etapas²⁷. Tačiau ar šių keturių etapų išskyrimas, žvelgiant į Lietuvos konsulinio tinklo Skandinavijoje kūrimą ir raidą apskritai, tinka Lietuvos konsulatų raidos ir funkcionavimo Švedijoje atveju? Lietuva nei Danijoje, nei Norvegijoje 1919–1923 m. konsulatų bei paskirtų konsulų (garbės ar karjeros) neturėjo, nors 1919 m. buvo galvojama apie prekybos atašė Karlo Groebingo paskyrimą garbės konsulu Kopenhagoje, o 1921 m. pabaigoje ir 1922 m. pradžioje J. Savickis buvo parengęs Lietuvos konsulatų tinklo Danijoje steigimo projektą²⁸. Logiška, kad buvo galvojama, svarstoma, planuojama, todėl minėtą laikotarpį Danijoje ir Norvegijoje iš tiesų yra pagrindo vadinti „prologu į Lietuvos konsulatų tinklo Skandinavijoje kūrimą“. Tačiau ar taip galime pavadinti analogišką laikotarpį žvelgdami į situaciją Švedijoje? Švedijoje pirmasis Lietuvos garbės konsulas buvo paskirtas 1919 m., o konsulatas įsteigtas 1921-aisiais. Akivaizdu, kad nesutampa pirmojo garbės konsulo F. Ahlsellio paskyrimo ir konsulato įsteigimo datos, tačiau tai dar ne pati didžiausia problema. Problemos prasideda tada, kai bandome nustatyti, koks buvo konsulato statusas: karjeros ar garbės? Oficialiai konsulatas buvo įtrauktas į karjeros konsulatų sąrašą ir jo etatai buvo svarstomi seime²⁹, o konsulas buvo garbės, nes buvo gavęs egzekvatūrą kaip Lietuvos garbės konsulas. F. Ahlsellis siekė gauti egzekvatūrą kaip Lietuvos karjeros konsulas, tačiau nesėkmingai³⁰. Tiesa, pažvelgę į tuo metu Latvijoje egzistavusią praktiką, matysime, kad „kartkartėmis garbės konsulai praktiškai atliko visas konsulines funkcijas lygiai kaip ir karjeros konsulai“³¹. Taigi latviai iš to nedarė didelės tragedijos. Tačiau reikėtų turėti omenyje, kad, skirtingai nei Lietuvos, Latvijos paskirtieji pirmieji garbės konsulai buvo latvių kilmės

²⁴ Nuo 1924 m. Lietuvos Vyriausybė ėmė orientuotis į garbės konsulatų tinklo kūrimą užsienyje, tarp jų ir Skandinavijoje, o nuo 1926 m. – į garbės konsulatų tinklo plėtimą (kur įmanoma karjeros konsulatai paverčiami garbės konsulatais). Analogiška situacija pastebima ir Lenkijoje 1933–1939 metais, žr. *Historia dyplomacji polskiej*, t. IV (1918–1939), s. 44–46.

²⁵ S. Grigaravičiūtė, *Lietuvos konsulatai Skandinavijoje 1921–1940 metais*, p. 23–24.

²⁶ S. Grigaravičiūtė, Lietuvos konsulatai Skandinavijoje Vilniaus gynyboje, p. 67.

²⁷ S. Grigaravičiūtė, *Lietuvos konsulatai Skandinavijoje 1921–1940 metais*, p. 24.

²⁸ *Ibid.*, p. 52.

²⁹ URM etatai (I ir II skaitymas): 68 posėdis, 1921 m. kovo 3 d., *Steigiamojo Seimo darbai*, 1921, kn. 2, p. 755, 762, 763, 764; URM etatų papildymo ir pakeitimo įstatymo sumanymas (I skaitymas): 134 posėdis, 1921 m. spalio 21 d., *Steigiamojo Seimo darbai*, 1921, kn. 3, p. 24, 28–30; URM etatų papildymo ir pakeitimo įstatymo sumanymas (II skaitymas): 134 posėdis, 1921 m. spalio 21 d., *Steigiamojo Seimo darbai*, 1921, kn. 3, p. 38, 40.

³⁰ S. Grigaravičiūtė, *Lietuvos konsulatai Skandinavijoje 1921–1940 metais*.

³¹ Tiesa, Latvijos konsuliniame korpuse taip pat buvo atvejais, tik kiek kitoks: latvių karjeros konsulas Vilniuje 1923–1939 m. F. Donass užsiiminėjo daugiau garbės konsului būdinga veikla (dėl to Latvijos URM ne kartą sulaukė Lietuvos vyriausybės priekaištų), žr.: S. Grigaravičiūtė, Latvijos konsulatas Vilniuje 1923–1940 metais, *Vilniaus istorijos metraštis*, 2007, Nr. 1 (spaudoje); A. Lerhis, *Latvijas Republikas ārlietu dienests 1918–1941*, Rīga: Latvijas vēstures institūts, 2005, p. 146.

priimančios valstybės pilietybę turintys piliečiai³². Lietuvoje konsulu F. Ahlselliu – kitos valstybės atstovu, mažai besiorientuojančiu Lietuvos politinėje situacijoje, buvo nepasitikiama ir siekiama neteikti jam breveto kaip karjeros konsuliu. Visa minėta painiava susidarė dėl to, kad nebuvo reikiamai sutvarkyta įstatyminė bazė (tai buvo padaryta gerokai vėliau – 1923 ir 1924 m.)³³. Minėtos problemos apsunkina ir Lietuvos konsulatų Švedijoje 1921–1940 m. etapų išskyrimą.

Logiškai kyla klausimas, ar laikotarpį nuo Lietuvos konsulato Stokholme įsteigimo 1921 m. iki jo uždarymo 1922 m. galime vadinti pirmuoju Lietuvos konsulatų Švedijoje kūrimo etapu? Ir taip ir ne. Taip, nes konsulatas buvo įsteigtas ir funkcionavo (nors ir neproduktyviai) beveik dvejus metus³⁴. Ne, nes konsuliu paprašius atleisti jį iš pareigų 1922 m. liepos 14 d., jo prašymas buvo patenkintas³⁵, o kitas konsulas į jo vietą Stokholme taip ir nebuvo paskirtas iki 1927 m. sausio, todėl konsulato veikla nebuvo tęsiama. Geriausiu atveju tai buvo tik epizodas, kurį būtų galima pavadinti prologu į Lietuvos konsulinio tinklo Švedijoje kūrimą.

Lietuvos konsulatų Švedijoje kūrimo pirmojo etapo pradžia, mūsų manymu, reikėtų laikyti Lietuvos garbės konsulato įsteigimą Geteborge 1924 m. antrą pusmetį. Po jo buvo trejų metų pertrauka ir 1927 m. pradžioje įsteigtas garbės generalinis konsulatas Stokholme. Abiejų konsulatų įsteigimas susijęs su Lietuvos garbės konsulatų tinklo užsienyje kūrimu 1924–1927 m.; tuomet siekta įgyvendinti E. Galvanausko koncepciją³⁶ (plačiau apie motyvus žr. kitame straipsnio skyriuje). Tačiau iki šiol neaišku, kaip traktuoti Lietuvos garbės generalinį konsulą Stokholme Paulių Tollį, kuris, vos paskirtas 1927 m. sausį, 1927 m. rudenį savo įgaliojimus suteikė konsulato sekretoriui Sigurdui Johanui Melinui prisiimdamas atsakomybę už jo veiklą, ir kada tiksliai P. Tollis atsisakė Lietuvos garbės generalinio konsulo pareigų³⁷. Taip ir neaišku, ar atsistatydinus P. Tolliui generalinis garbės konsulatas Stokholme buvo uždarytas ir pradėjo veikti kitas – vicekonsulo S. J. Melino vadovaujamas vicekonsulatas. 1929 m. gruodžio 28 d. finansų ministro rašte URM yra prašoma apie „pervedimą minėtos sumos [už Lietuvos žemės ūkio kooperatyvo sąjungos (toliau – LŽŪKS) ir Lietuvos ūkio sąjungos (toliau – LŪS) gautas iš švedų prekes – S. G.] kronomis pranešti Lietuvos generaliniam konsului Stokholme“³⁸. Analogiškas užrašas gruodžio 29 d. siunčiamame laiške³⁹. 1930 m. vasario mėnesį taip pat yra susirašinėjama su S. Melinu, einančiu garbės generalinio konsulo pareigas⁴⁰. Tačiau jau gruodžio 20 d. J. Savickis URM teigė, kad yra laisva Lietuvos generalinio konsulo Stokholme vieta, o S. Melinas paskirtas garbės vi-

³² A. Lerhis, op. cit., p. 146.

³³ Konsulinio tarifo įstatymas, *Vyriausybės žinios*, 1924 balandžio 10 (Nr. 156, eil. Nr. 1097), p. 1–3; Garbės konsulų tarnybos instrukcija, *Vyriausybės žinios*, 1924 liepos 11 (Nr. 165), p. 4–5.

³⁴ S. Grigaravičiūtė, *Lietuvos konsulatų Skandinavijoje 1921–1940 metais*, p. 37–44.

³⁵ Charge d’Affaire Kopenhagoje 1922 11 20 raštas F. Ahlselliui, *LCVA*, f. 383, ap. 17, b. 12, l. 60.

³⁶ S. Grigaravičiūtė, Perversmo poveikis E. Galvanausko Lietuvos garbės konsulatų tinklo kūrimo ir plėtos koncepcijos įgyvendinimui (pranešimas skaitytas Vilniuje (Lietuvos taikomosios dailės muziejuje) 2006 m. gruodžio 18 d. mokslinėje konferencijoje „Istorinis parlamentinės demokratijos tyrimas“, skirtoje III Seimo 80-mečiui).

³⁷ S. Grigaravičiūtė, *Lietuvos konsulatų Skandinavijoje 1921–1940 metais*, p. 82.

³⁸ 1929 12 28 finansų ministro raštas URM, *LCVA*, f. 383, ap. 7, b. 935, l. 12.

³⁹ J. Sakalausko 1929 12 29 raštas Lietuvos generaliniam garbės konsulatui Stokholme, *LCVA*, f. 383, ap. 7, b. 935, l. 11.

⁴⁰ S. J. Melino 1930 02 14 raštas URM, *LCVA*, f. 383, ap. 7, b. 935, l. 9; J. Sakalausko 1930 02 03 raštas Lietuvos generaliniam garbės konsulatui Stokholme, *LCVA*, f. 383, ap. 7, b. 935, l. 10.

cekonsulu Stokholme⁴¹. Galima tik spėti, kad P. Tollis savo einamų pareigų atsisakė tarp 1930 m. vasario ir gruodžio mėnesių, ir labai sunku nustatyti, ar S. Melinas tęsė darbą generaliniame konsulate, tik generalinio konsulo vieta buvo laisva, ar atidarė naują vicekonsulatą. Patikslinti duomenis URM įsakymų bylose autorei kol kas nepavyko, nes nėra išlikusių visų garbės konsulų Švedijoje paskyrimų įsakymų. Didesnės painiavos gal ir nebūtų, jei 1931 ir 1933 m. URM žinynuose pateikiamuose Lietuvos konsulatų užsienyje sąrašuose būtų tas pat įrašas, tačiau yra priešingai: 1931 m. balandžio 15 d. oficialiame URM Lietuvos konsulatų užsienyje sąraše teigiama, kad Stokholme veikia garbės konsulas ir S. Melinas yra garbės konsulas, o 1933 m. – kad Stokholme yra garbės vicekonsulas ir S. Melinas yra garbės vicekonsulas (tiek vienu, tiek ir kitu atveju nurodomas tas pat adresas: Stokholmas, Kungsgatan 15)⁴². Mūsų manymu, 1931 m. URM žinyne buvo tiesiog suklysta, nes labai retai jau veikiantis konsulas buvo pažeminamas iki vicekonsulato. Klausimas, kodėl S. Melinas, trejus metus už P. Tollį ėjęs generalinio konsulo pareigas, negalėjo būti paskirtas generaliniu konsulu, kol kas lieka atviras.

Naujų asmenų paskyrimas konsulais ir vicekonsulais Stokholme 1933 m. (R. Wallbergo – garbės konsulu) ir 1935 m. (Sveno Holmino – garbės vicekonsulu) nutraukė P. Tollio įsteigto konsulato Stokholme veiklos tęstinumą, nes Lietuva iki 1937 m. (pasitraukus P. Tolliui) nebeturėjo garbės generalinio konsulo Stokholme, nors tokio asmens ir buvo ieškoma. Todėl ir lieka neaišku, kiek garbės konsulų Stokholme turėjo Lietuva 1927–1940 m. – du, tris, keturis ar daugiau (skurdi šaltinių bazė apsunkina atsakymo paieškas), o juo labiau kada baigiasi pirmasis ir prasideda antrasis Lietuvos konsulatų Švedijoje funkcionavimo etapas – 1931 ar 1933 metais?

Panašu, kad pirmasis garbės konsulatų steigimo etapas Švedijoje tęsėsi ne iki 1930 m., kaip Danijoje ar Norvegijoje, o gerokai ilgiau – iki 1933 metų. 1931 m. buvo įsteigtas tik vienas garbės konsulas Malmėje. Po jo buvo dvejų metų pertrauka ir tik tada pradėta Lietuvos konsulinio tinklo plėtra Švedijoje. 1933 m. įsteigtas naujas garbės konsulas Stokholme bei garbės vicekonsulas Kalmare, 1934 m. – garbės konsulas Helsingborge, 1935 m. – garbės konsulai Noršiopeinge, Landskrūnoje ir naujas vicekonsulas Stokholme, 1936 m. sausio 1 d. – Gavljėje⁴³. Taigi, remiantis ketvirtuoju konsulatų raidos periodizacijos kriterijumi, antrasis etapas Švedijoje prasidėjo tik 1933 m. ir tęsėsi iki 1936 m. pabaigos.

Trečiasis etapas prasidėjo 1936 m. pabaigoje ir tęsėsi iki 1940 m. vasaros. 1936 m. Lietuva Švedijoje paskyrė garbės konsulą Richardą Norliną Sundsvalyje, 1938 m. – garbės konsulą G. A. Renkwitzą Geteborge, o 1937 m. lapkričio mėnesį garbės vicekonsulą Stokholme Sveną Holminą pakėlė į garbės konsulus⁴⁴, 1937 m. R. Wallbergą, o 1938 m. T. Streijffertą – į garbės generalinius konsulus⁴⁵. Šis plėtros laikotarpis išsiskyrė iš kitų Skandinavijos šalių tuo, kad Švedijoje 1938 m. turėta daugiausia garbės generalinių konsulų: Geteborge – E. Erlandsonas, Malmėje – T. Streijffertas ir Stokholme – R. Wallbergas⁴⁶.

Trečiojo etapo pabaigos datavimas (1940 m. rugpjūtis ar rugsėjis) taip pat kelia problemų. Lietuvos centriniame valstybės archyve nėra išlikusio nei susirašinėjimo su garbės

⁴¹ S. Grigaravičiūtė, *Lietuvos konsulatai Skandinavijoje 1921–1940 metais*, p. 91.

⁴² *Ibid.*, p. 178, 180.

⁴³ *Ibid.*, p. 107.; S. Grigaravičiūtė, *Lietuvos konsulatai Skandinavijoje Vilniaus gynyboje*, p. 73–74.

⁴⁴ S. Grigaravičiūtė, *Lietuvos konsulatai Skandinavijoje Vilniaus gynyboje*, p. 74.

⁴⁵ Švedai suteikė Lietuvos konsului egzekvatūrą, *Lietuvos aidas*, 1937 m. balandžio 22 (Nr. 177), p. 5; S. Grigaravičiūtė, *Lietuvos konsulatai Skandinavijoje 1921–1940 metais*, p. 139.

⁴⁶ S. Grigaravičiūtė, *Lietuvos konsulatai Skandinavijoje 1921–1940 metais*, p. 182–183.

konsulais Švedijoje dėl konsulatų uždarymo (yra išlikęs susirašinėjimas po 1940 m. rugpjūčio 9 d. įsakymo uždaryti konsulatus su konsulais Norvegijoje), nei konsulatų perdavimo Sovietų Sąjungos atstovams aktų (yra išlikę Lietuvos garbės konsulatų Danijoje perdavimo Sovietų Sąjungos atstovams aktai)⁴⁷. Vladas Žilinskas savo atsiminimuose, kalbėdamas apie Lietuvos pasiuntinybės Stokholme paskutiniąsias gyvavimo dienas, mini tik Lietuvos konsulą Geteborge, tačiau nieko nekalba apie konsulato uždarymą⁴⁸. L. Jonušauskas taip pat yra aptaręs tik pasiuntinybės Stokholme uždarymo aplinkybes, nieko neminėdamas apie garbės konsulatų veiklos nutraukimą⁴⁹.

Apžvelgus Lietuvos konsulatų tinklo Švedijoje steigimą, funkcionavimą ir uždarymą, akivaizdu, kad tenka koreguoti konsulatų tinklo Švedijoje raidos etapų datas: prologas – 1919–1923 m., pirmasis etapas – 1924–1932 m., antrasis – 1933–1936 m., trečiasis – 1936 m. pabaiga–1940 m. rugpjūtis.

2. KONSULATŲ STEIGIMO ŠVEDIJOJE VEIKSNIAI BEI KONSULŲ PASIRINKIMO MOTYVAI

Straipsnio autorės dėmesį patraukė išskirtinės Lietuvos konsulų, dirbusių Švedijos miestuose, asmenybės. Skirtingai nei Danijoje ar Norvegijoje, konsulų kandidatūros buvo pasirenkamos ne pagal tai, ar asmuo yra lojalus Lietuvai ir ar galės garsinti Lietuvą bei talkinti atstovui plėtojant ekonominius bei kultūrinius ryšius, o pagal tuo metu egzistavusią politinę bei ekonominę konjunktūrą, t. y. buvo skiriamas asmuo, kurio buvimas konsulu palengvintų vienokius ar kitokius Lietuvos ir Švedijos finansinius ar prekybinius susitarimus. Taip buvo skiriant pirmąjį garbės konsulą Stokholme F. Ahlsellį (1919 m.), tokios tradicijos laikytasi ir skiriant generalinį garbės konsulą P. Tollį Stokholme (1927 m.), apie tolimesnę perspektyvą negalvota. Būtent dėl šios priežasties uždarius pasiuntinybę Stokholme 1940 m. rugpjūčio mėnesį „akimirksniu dingo“ ir Lietuvos garbės konsulai Švedijoje⁵⁰.

Kiekvieną Lietuvos konsulatų Švedijoje funkcionavimo etapą nulėmė veiksniai, kurie neabejotinai darė poveikį ir konsulų pasirinkimo motyvams. Taigi kokios aplinkybės lėmė pirmojo Lietuvos garbės konsulo paskyrimą Švedijoje. Tik pradėjus veikti atstovybei Stokholme (įsteigta 1919 m. sausio 12 d.) ir praėjus vos keliems mėnesiams nuo A. Smetonos apsilankymo Stokholme, Lietuvos atstovas Jonas Aukštuolis su Švedijos užsienio reikalų ministru Johannesu Helneriu tarėsi dėl Švedijos konsulo arba prekybos atašė į Lietuvą paskyrimo⁵¹. Galbūt, kad paskatintų švedus paskirti tokį asmenį, lietuviai galėjo žengti tokį žingsnį pirmieji. Todėl galvota apie F. Ahlsellį, Švedijos prekybos rūmų nario E. Söderströmo atstovą, 1919 m. gegužės mėnesį prekybos reikalais viešėjusį Lietuvoje,

⁴⁷ Ibid., p. 142–147; 1940 08 24 H. Peterseno laiškas P. Glovackui, LCVA, f. R-1019, ap. 1, b. 2, l. 8; B. Nielseno 1940 09 13 raštas URM Kaune, LCVA, f. 383, ap. 2, b. 854, l. 48; Акт по приему полпредством СССР в Дании архивов и имущества Литовского генерального консульства в Копенгагене 14 08 1940, LCVA, f. 383, ap. 2, b. 854, l. 49–5.; Акт приема полпредством СССР в Дании архивов Литовских консульств в провинциях 06 09 1940, LCVA, f. 383, ap. 2, b. 854, l. 51–53.

⁴⁸ V. Žilinskas, Lietuvos rezistencijos atrama Švedijoje nacių okupacijos metais, *Metai*, 2003, Nr. 8–9, p. 155–167; 2003, Nr. 10, p. 128–142; 2003, Nr. 11, p. 126–135; L. Mockūnas, Diplomato Vlodo Žilinsko atsiminimai apie paskutiniąsias Lietuvos pasiuntinybės Švedijoje dienas 1940 metais ir veiklą po jos uždarymo, p. 337.

⁴⁹ L. Jonušauskas, op. cit., p. 75–77.

⁵⁰ S. Grigaravičiūtė, *Lietuvos konsulatai Skandinavijoje 1921–1940 metais*, p. 148; I. Šeinaus 1957 03 10 laiškas B. K. Balučiai, LCVA, f. 648, ap. 2, b. 232, p. 48–50.

⁵¹ J. Aukštuolio 1919 05 03 pranešimas URM, LCVA, f. 383, ap. 3, b. 214, l. 88.

kaip apie galimą kandidatą į Lietuvos garbės konsulus. Lietuvos vyriausybei imponavo jo palaikomi ryšiai su Švedijos prekybos rūmų atstovais ir giminystė su Nobeliais. Buvo manoma, kad toks žmogus galėtų ne tik užmegzti, bet ir išplėtoti Lietuvos bei Švedijos ryšius. Tačiau svarbi buvo ir kita aplinkybė. F. Ahlsellis buvo užsiminęs Lietuvos atstovui Stokholme, kad norėtų Lietuvai gauti paskolą „Enskilda Banken“. Ta užuomina ypač sudomino Lietuvos atstovą, nes buvo labai svarbu gauti užsienio paskolą Lietuvos valstybės ūkiui atkurti, o švedų bankininkai neskubėjo jos duoti, neišgirdę didžiųjų valstybių sprendimo Paryžiuje. 1919 m. birželio 21 d. J. Aukštuolis informavo Ministrą Pirmininką, kad švedų bankininkai neskuba suteikti Lietuvai paskolos, kol nepadaryti sprendimai Paryžiuje dėl Lietuvos ateities⁵². Todėl labai tikėtina, kad Lietuva, žinodama švedų požiūrį, po Versalio sutarties pasirašymo tikėjosi per F. Ahlsellį (kaip Švedijos prekybos rūmų nario E. Söderströmo atstovą) greičiau gauti paskolą bei užmegzti prekybos santykius. Manytume, kad būtent dėl to po Versalio sutarties pasirašymo F. Ahlsellis 1919 m. liepos 29 d. M. Sleževičiaus buvo paskirtas pirmuoju Lietuvos konsulu Švedijoje⁵³. Tuomet Lietuvos vyriausybė tikėjosi „vienu šūviu nušauti du zuikius“: greičiau gauti paskolą Švedijoje ir sulaukti švedų konsulo paskyrimo Lietuvoje. Tačiau išlikusio J. Aukštuolio ir Ministro Pirmininko susirašinėjimo analizė leistų įžvelgti ir kitų minėto asmens pasirinkimo Lietuvos garbės konsulu Švedijoje motyvų. J. Aukštuolis nuolat skundėsi ministrui dėl per didelio darbų krūvio, nes į atstovybę kreipdavosi įvairių švedų firmų atstovai su pasiūlymais ir jam tekdavo (greta politinio atstovavimo) dirbti ir prekybos atašė darbą. Galbūt F. Ahlsellis konsulu J. Aukštuolio buvo siūlomas ir turint perspektyvą, jog jis, siekiant palengvinti atstovo darbą, nes „visų mažesnių valstybių konsulai, be savo pareigų, eina ir prekybos atašė pareigas“, atliks ir prekybos atašė funkcijas, kurių J. Aukštuolis nuo pat darbo Švedijoje pradžios labai siekė nusikratyti⁵⁴. Pasirenkant F. Ahlsellį 1921 m. tikriausiai tikėtasi, kad jis taip pat uoliai tarnaus Lietuvai, kaip ir R. Ölleris, tačiau teko labai nusivilti. Pastarasis Lietuvos atstovybėje Helsinkyje dirbo nuo 1922 m. (konsulu buvo paskirtas 1925 m). Nesant Lietuvos pasiuntinio Helsinkyje jis nuo 1923 m. rugsėjo „tvarkė einamuosius pasiuntinybės reikalus“, tačiau „kaip Suomijos pilietis neturėjo oficialių įgaliojimų, korespondencija buvo tvarkoma daugiausia tik uždedant pasiuntinybės antspaudą“⁵⁵. Panagrinėjus naujausią lenkų istoriko W. Skóros darbą, skirtą Lenkijos konsulinės tarnybos 1918–1939 m. analizei, aiškėja, kad, be jau išvardytų, galėjo būti ir dar vienas motyvas. Labai akivaizdi paralelė: 1919 m. Lenkija greta atstovybės konsulinio skyriaus įsteigė garbės konsulatą, 1921–1923 m. jis buvo pakeltas į generalinio garbės konsulato rangą, po to buvo dvejų metų pertrauka, naujas garbės konsulatas Stokholme vėl veikė 1926–1939 metais⁵⁶. Panaši įvykių seka matoma ir skiriant bei steigiant Lietuvos konsulus ir konsulatus. Gal tai tik sutapimas? Panašu, kad ne, ypač turint omenyje P. Tollio pasirinkimo motyvus.

P. Tollio pasirinkimas Lietuvos garbės konsulu buvo susijęs su I. Šeinaus pastangomis atverti Švedijos degtukų trestui (P. Tollis buvo Ingvaro Kreugerio kompanionu)

⁵² J. Aukštuolio 1919 06 21 raštas Ministrui Pirmininkui, *LCVA*, f. 383, ap. 3, b. 214, l. 59.

⁵³ J. Aukštuolio 1919 08 09 raštas prekybos ir pramonės ministrui J. Šimkui, *LCVA*, f. 383, ap. 3, b. 214, l. 37; Ministro Pirmininko ir URM valdytojo raštas J. Aukštuoliui, *LCVA*, f. 383, ap. 3, b. 214, l. 30–31.

⁵⁴ J. Aukštuolio 1919 10 31 laiškas E. Galvanauskui, *LCVA*, f. 923, ap. 1, b. 39, l. 102.

⁵⁵ R. Öller, op. cit., p. 69, 93.

⁵⁶ W. Skóra, op. cit., s. 887–888.

Lietuvos rinką⁵⁷. Konsulatas įsteigtas Stokholme 1927 m. pradžioje dėl tų pačių priežasčių kaip ir 1921 m.: kad būtų kam perimti reikalų tvarkymą uždarius Lietuvos atstovybę Skandinavijoje. P. Tollis pasirinktas generaliniu garbės konsulu neatsitiktinai. Ypač buvo svarbus jo ryšys su Švedijos degtukų trestu (toliau – ŠDT) ir I. Kreugeriu. Lenkai, siekdami gauti paskolą iš ŠDT, garbės konsulu Švedijoje buvo paskyrę I. Kreugerio brolių. Žinant lietuvių įprotį žvalgytis į lenkus, kai plečiamas konsulatų tinklas Skandinavijoje, nekeista, kad buvo pasirinktas švedų degtukų karaliaus aplinkos žmogus.

Lietuvos garbės konsulatas Geteborge 1924 m. antrojoje pusėje įsteigtas dėl ekonominių motyvų. Be to, tai vienas iš tų konsulatų Švedijoje, kurio įsteigimui neturėjo įtakos Lenkijos veiksnys (lenkai Geteborge konsulatą įsteigė tik 1927 m.⁵⁸). LŪS ir LŽŪKS pasirašius sutartis dėl gyvulių ir žemės ūkio technikos Švedijoje pirkimo, išgytos prekės į Lietuvą buvo gabenamos iš Geteborgo, o konsulu Erlandas Erlandsonas pasirinktas todėl, kad buvo žemės ūkio banko „Jordbrukorbanken“, kuris finansavo Švedijos arklių eksportą į Lietuvą, valdybos pirmininkas ir direktorius⁵⁹. Kiek vėliau į Geteborgo uostą buvo plukdomi iš Lietuvos į Švediją eksportuojami arkliai ir linai. Be to, ne mažiau svarbi aplinkybė, kad konsulą su Lietuva siejo ir giminystės ryšiai (konsulo duktė buvo ištekėjusi už lietuvių bankininko Kristupo Plonaičio)⁶⁰.

1931 m. buvo įsteigtas Lietuvos konsulatas Malmėje. Viena iš priežasčių (ji matoma žvelgiant į konsulo veiklą 1931 m.), kodėl buvo įsteigtas konsulatas – siekis propaguoti Lietuvos kultūrą Švedijoje. Konsulatas Švedijos provincijoje (Malmėje) buvo įsteigtas tais pačiais metais ir ten, kur buvo surengta lietuvių liaudies meno paroda, ten buvo išleista ir J. Kroono knyga „Litauens konst“⁶¹. Tačiau šešėlyje liko kita aplinkybė. 1930–1931 m. Lietuva bylinėjosi Hagos teisme su Lenkija. Svarbu tai dėl kelių priežasčių. Pirmą, 1928–1929 m. Lenkijos konsulinė tarnyba buvo paraginta veikti per spaudą, ginant Lenkijos interesus, ir tai pavedama daryti konsulams ten, kur nėra atstovybės⁶². Antra, Malmėje nuo 1920 m. veikė Lenkijos garbės konsulatas, o Lietuva šiame mieste savo konsulato neturėjo (tuo metu Lenkija turėjo garbės konsulatus Stokholme nuo 1926 m., Gėtebroge nuo 1927 m. ir Malmėje nuo 1920 m. – tuose pačiuose miestuose kaip ir Lietuva)⁶³. Todėl, mūsų manymu, Malmė naujojo konsulato steigimui pasirinkta neatsitiktinai. Šiuo žingsniu siekta iš karto dviejų tikslų: ir propaguoti Lietuvos kultūrą Skandinavijoje (kaip ir buvo numatęs J. Savickis savo 1931 m. darbų projekte⁶⁴), ir per konsulą priėti prie vietos spaudos, su kuria lenkų konsulas jau nuo 1920 m. palaikė glaudų ryšį.

Atskirai liko nenagrinėti konsulatų steigimo ir konsulų pasirinkimo motyvai Švedijoje 1933 metais. Ekonominiai veiksniai plečiant Lietuvos konsulinį korpusą 1933 m. buvo patys svarbiausi. Eksporto apimtys į Švediją (ypač pasaulinės ekonominės krizės metais) nuo 3 966 tūkst. litų 1930 m. sumažėjo iki 988 tūkst. litų 1933 metais. Importo apimtys sumažėjo

⁵⁷ S. Grigaravičiūtė, Lietuvos ir Švedijos derybos dėl degtukų monopolio ir paskolos 1924–1930, *Lietuvos istorijos metraštis. 1995 metai*, Vilnius: LII, 1997, p. 114–130.

⁵⁸ W. Skóra, op. cit., s. 887.

⁵⁹ Švedija ir Lietuva. Pasikalbėjimas su Lietuvos garbės konsulu Gioteborge p. Erlandu Erlandsonu, *Lietuvos aidas*, 1930 liepos 21 (Nr. 163), p. 4.

⁶⁰ L. Mockūnas, Diplomato Vlodo Žilinsko atsiminimai apie paskutiniąsias Lietuvos pasiuntinybės Švedijoje dienas 1940 metais ir veiklą po jos uždarymo, p. 337.

⁶¹ S. Grigaravičiūtė, *Skandinavija Lietuvos diplomatijoje 1918–1940 metais*, p. 142.

⁶² W. Skóra, op. cit., s. 660–661.

⁶³ Ibid., p. 660–661.

⁶⁴ J. Savickio 1931 03 04 pranešimas D. Zauniui, *LCVA*, f. 383, ap. 7, b. 111, p. 5.

beveik tris kartus: nuo 7 524 tūkst. Lt 1930 m. iki 2 382 tūkst. Lt 1933 metais⁶⁵. Reikėjo imtis priemonių ir užkirsti kelią blogėjančiai situacijai. Konsulinis korpusas Stokholme 1933 m. performuotas: uždarytas S. Melino vadovaujamas vicekonsulatas ir įsteigtas naujas garbės konsulatas, konsulu paskirtas R. Wallbergas, pažadėjęs ieškoti rinkų lietuviškai produkcijai. Antrasis žingsnis intensyvinant prekybos mainus – susisiekimo jūra gerinimas. Tam tikslui garbės konsulatas įsteigiamas Kalmaro uoste (nuo 1930 m. tris kartus per mėnesį garlaisis „Bornholm“ plaukė maršrutu Kalmaras–Klaipėda), o konsulu pasirinktas Švedijos uostų sąjungos vicepirmininkas Karlas Ekas⁶⁶, jau 1931 m. išreiškęs norą būti Lietuvos garbės konsulu Kalmare. J. Savickis, rekomenduodamas jį garbės konsulu Kalmare, pridūrė, kad „K. Ekas yra neabejotinai naudingas“. Ir nebūdamas garbės konsulu K. Ekas domėjosi Klaipėdos uosto reikalais, susisiekimu laivais ir turizmu⁶⁷.

Tačiau dėl kokių priežasčių buvo įsteigtas Lietuvos konsulatas Helsingborge 1934 m. pabaigoje? J. Savickis siūlė steigti konsulatą Helsingborge, nes per jį ėjo tranzitas į Daniją⁶⁸. Kol kas nepavyko rasti 1935–1936 m. konsulato ataskaitų, todėl labai sunku pasakyti, ką iš tikrųjų pirmaisiais darbo metais veikė konsulas. Iš išlikusių 1937 ir 1938 m. antro pusmečio konsulo E. Bergengreno ataskaitų matyti, kad daugiausia skatintas turizmas⁶⁹. Konsulato pajamos buvo minimalios, susirašinėjimas taip pat, todėl akivaizdu, kad konsulatas visoje konsulatų sistemoje Švedijoje turėjo kitokią nei ekonominių ryšių intensyvavimo paskirtį – greičiausiai vykdyti propagandą. Turizmo organizavimas lenkų konsulų veiklos skalėje (4-ajame XX a. dešimtmetyje) buvo priskiriamas prie propagandinio darbo ir ryšių su žiniasklaida (rengiamos žurnalistų kelionės į Lenkiją, o po jų – straipsniai su palankiais atsiliepimais spaudoje)⁷⁰. Apskritai Lietuvos vyriausybės veiksmai plėtojant konsulatų tinklą Švedijoje 1933–1934 m. pasiteisino: eksporto apimtys vėl ėmė augti – 1934 m. eksportuota už 2 558 tūkst. Lt, 1935 m. už – 3 524 tūkst. Lt, o 1936 m. – 5 595 tūkst. Lt⁷¹.

Kol kas lieka neatsakytas klausimas, kodėl 1935 m. taip sparčiai buvo išplėstas Lietuvos garbės konsulatų tinklas Švedijoje? Kas privertė Lietuvą per vienerius metus įsteigti iš karto net tris garbės konsulatus (ketvirtasis įsteigtas 1936 m. sausio 1 d.)? Ekonominiai, politiniai ar kitokie motyvai? Pirmaeilį vaidmenį šioje situacijoje, mūsų manymu, suvaidino E. Neumano ir T. Zasso byla (vyko 1934 m. gruodžio 14 d.–1935 m. kovo 26 d.). Tai matyti iš Vlodo J. Žilinsko „Dėl mūsų santykių su Švedija“, parengto prieš S. Lozoraičio vizitą į Stokholmą. Jame buvo teigiama,

⁶⁵ *Lietuvos statistikos metraštis. 1934 m.*, Kaunas: Spindulys, 1935, t. 7, p. 128; *Lietuvos statistikos metraštis. 1936 m.*, Kaunas: Spindulys, 1937, t. 9, p. 134.

⁶⁶ Atvyksta Lietuvon vasaroti mūsų bičiulis – vicekonsulas Ek iš Švedijos, *Lietuvos aidas*, 1933 liepos 27 (Nr. 167), p. 8; S. Grigaravičiūtė, *Skandinavija Lietuvos diplomacijoje 1918–1940 metais*, p. 163; J. Savickio 1934 10 19 raštas URM, LCVA, f. 383, ap. 7, b. 1568, l. 7.

⁶⁷ 1931 m. pradžioje Kalmare skaitė paskaitą apie Lietuvą, žr.: J. Savickio 1931 07 06 raštas URM, LCVA, f. 383, ap. 10, b. 68, l. 124.

⁶⁸ Konsulu paskirtas Erikas Bergengrenas (konsulatas įsikūrė Järnväggatan 3, Helsingborge), žr.: S. Grigaravičiūtė, *Skandinavija Lietuvos diplomacijoje 1918–1940 metais*, p. 166.

⁶⁹ Daugiausia vizų išduota turistinėms bei kurortinėms kelionėms (1937 m. – 2 vienkartinės, 7 daugkartinės; 1938 m. – 2 vienkartinės, 1 daugkartinė), žr.: Lietuvos konsulo E. Bergengreno 1938 01 11 ataskaita Centriniam statistikos biurui apie kelionėms išduodamas visas, LCVA, f. 383, ap. 3, b. 107, l. 20; Lietuvos konsulo E. Bergengreno 1938 12 29 ataskaita Centriniam statistikos biurui apie kelionėms išduodamas visas, LCVA, f. 383, ap. 3, b. 107, l. 24.

⁷⁰ W. Skóra, op. cit., s. 661–662.

⁷¹ *Lietuvos statistikos metraštis. 1936 m.*, p. 134.

kad mažėjant Vokietijos reikšmei ekonominiame Lietuvos gyvenime reikėtų plėsti prekybos santykius su geografiškai artimais kraštais – Skandinavija. Tada pablogėjus Lietuvos ir Vokietijos santykiams, ypač kai Vokietija privertė visus Lietuvos garbės konsulus Vokietijoje⁷² (išskyrus A. Landerrer Breslave) atsisakyti pareigų, Lietuva neteko žmonių, tarpininkaujančių intensyvinant prekybos ryšius ir ieškant rinkų lietuviškoms prekėms⁷³. Tokia plėtra Švedijoje jau buvo įmanoma, nes jau turėta garbės konsulatų, kurių veikla leido padidinti Lietuvos ir Švedijos prekybos apimtis (pasyvas Lietuvos nenaudai mažėjo). Norint padidinti prekybos apimtis reikėjo paraginti švedus importuoti daugiau lietuviškų gaminių, o tą buvo galima padaryti tik per garbės konsulus, turėjusius pažintis ir įtaką vietos bendruomenėje. Akstinu aktyvinti prekybos ryšius buvo ir Latvijos bei Estijos ekonominė ekspansija Švedijoje⁷⁴. Tikriausiai todėl Lietuva 1935–1936 m. pirmiausiai steigė savo garbės konsulatus ten, kur jau veikė Latvijos paskirti konsulai, – Noršiope, Gavljėje⁷⁵. Tačiau svarbus buvo ir kitas momentas, susijęs su E. Neumano ir T. Zasso byla: informavimas ir propaganda spaudoje. Norint veikti spaudą per konsulinį tinklą Švedijoje reikėjo jį turėti. Tik paskirtas garbės konsulas Noršiope ėmėsi veikti ir Noršiope spauda išspausdino Lietuvos teises į Klaipėdą ginantį straipsnį, kuriame teigiama, kad „juridiniu požiūriu Klaipėdos klausimas neegzistuoja“⁷⁶. Lietuvos garbės konsulatas Noršiope įsteigtas taip pat tikintis suintensyvinti lietuviškų linų eksportą (Noršiope tekstilės ir popieriaus pramonės įmonės importavo linus iš Lietuvos⁷⁷). Garbės konsulu paskirtas Ericas Hubo Fredriksonas Enhörningas⁷⁸. Lietuvos konsulatas Landskrūnoje įsteigtas 1935 m. pavasarį, vicekonsulu paskirtas (dar 1926 m. į URM kreipėsis ir konsulu paskirti prašęsis) Walteris Cewersas⁷⁹. Lietuvos konsulatas Gavljėje įsteigtas 1936 m. sausio 1 d., garbės konsulu tapo M. Bodinas⁸⁰. Tuo pačiu metu buvo sustiprintas ir Lietuvos konsulinis korpusas Stokholme. Į talką 1933 m. paskirtam R. Walbergui pasitelktas Pramonininkų kasos kredito direktorius Svenas Holminas. Jo vadovaujamas Lietuvos vicekonsulatas Stokholme įsteigtas 1935 metais. Tų pačių metų vasarą viešėdamas Kaune jis patarė lietuvių prekybininkams eksportuoti į Švediją ne tik linus, bet ir vaisius, mėsos liekanas (jomis šeriamos juodsidabrės lapės), firmų vadovams – susirasti prekybos agentus Švedijoje, kurie palaikytų glaudų kontaktą su švedų įmonėmis, taip pat plėtoti kultūrinius mainus ir turizmą⁸¹.

1936 m. pabaigoje–1938 m. Lietuvos konsulatai Sundsvalyje ir Geteborge steigti dėl skirtingų priežasčių: įsteigus konsulatą Sundsvalyje tikėtasi suintensyvinti Lietuvos propa-

⁷² K. Bizausko, 1933 07 08 raštas visoms Lietuvos pasiuntinybėms ir konsulatams, *LCVA*, f. 383, ap. 2, b. 29, l. 1.

⁷³ J. Budrio 1939 07 22 pranešimas P. Žadeikiui, *LCVA*, f. 656, ap. 1, b. 720, l. 1.

⁷⁴ S. Grigaravičiūtė, *Skandinavija Lietuvos diplomatijoje 1918–1940 metais*, p. 176.

⁷⁵ *Ibid.*, p. 168–169; *Latvijas ārlietu dienesta darbinieki 1918–1991. Biogrāfiskā vārdnīca*, p. 473–495.

⁷⁶ Klaipėdos klausimas neegzistuoja, *Lietuvos aidas*, 1935 rugsėjo 26 d. (Nr. 221), p. 2.

⁷⁷ J. Savickio 1934 10 19 pranešimas URM, *LCVA*, f. 383, ap. 7, b. 1379, l. 6–10.

⁷⁸ S. Grigaravičiūtė, *Skandinavija Lietuvos diplomatijoje 1918–1940 metais*, p. 180; Naujas Lietuvos konsulatas Švedijoje, *Lietuvos aidas*, 1935 birželio 12 (Nr. 133), p. 9.

⁷⁹ W. Cewerso 1935 04 29 raštas URM ir Lietuvos pasiuntinybei Stokholme, *LCVA*, f. 383, ap. 3, b. 194, l. 1.

⁸⁰ Konsulinių ženklų po 2, 3, 5 Lt bei 200 Lt avansas buvo nusiųstas 1936 vasario 6 d. Per 1936 m. konsulatas turėjo 5 Lt pajamų. Žr. Lietuvos pasiuntinybės sekretoriaus V. Žilionio 1936 01 18 raštą URM, *LCVA*, f. 383, ap. 3, b. 193, l. 2; Dr. E. Jatulio 1936 02 06 raštas Lietuvos garbės konsului Gavle, *LCVA*, f. 383, ap. 3, b. 193, l. 1; Lietuvos pasiuntinybės Stokholme sekretoriaus J. Jablonskio 1937 02 15 raštas URM, *LCVA*, f. 383, ap. 3, b. 193, l. 4.

⁸¹ Reikalingi glaudūs santykiai su Švedija, *Lietuvos aidas*, 1935 liepos 19 (Nr. 163), p. 7.

gandą vietinėje spaudoje ir skatinti turizmą, Geteborge jo prireikė dėl padidėjusių Lietuvos garbės generalinio konsulo Geteborge darbo apimčių. 1938 m. nuspręsta įsteigti lygiagrečiai ir garbės konsulatą. Per Geteborgo uostą buvo eksportuojami Lietuvos gyvuliai ir linai į Švediją, keliavo daug ekskursantų, norinčių susipažinti su laivų statyklomis, švedų ūkiais, taip pat praktikantų, „Lietuvos Baltijos Lloidas“ Geteborge pirkto prekybinius laivus. Vienam generaliniam konsului aprėpti padidėjusias darbų apimtis (ekonominiai ryšiai, kultūrinis bendradarbiavimas, propagandinė veikla) buvo sunku, ypač po 1937 m. pagyvėjusios antilietuviškos propagandos spaudoje. Tačiau svarbiausią vaidmenį, mūsų manymu, čia vėl suvaidino Lenkija, 1937 m. Švedijoje įsteigusi keturis garbės konsulatus: Bore, Gavljėje, Halmstade ir Kalmare⁸². Lietuvos atstovas 1938 m. ragino URM steigti garbės konsulatus būtent tuose miestuose (Bore, Luleo), kuriuose jau buvo Lenkijos garbės konsulatai, savo konsulatus turėjo vokiečiai ir britai⁸³.

Ne mažiau svarbus motyvas plėsti garbės konsulatų tinklą Švedijoje 1937–1938 m. buvo siekis per garbės konsulus ir jų turimus ryšius atremti lenkų ir vokiečių vykdomą antilietuvišką propagandą provincijos spaudoje ir būti informacijos tiekėjais generaliniams konsulams bei pasiuntinybei⁸⁴. J. Jablonskis reziუმavo: „Padėtį galėtų pataisyti asmeninių santykių tinklo plėtimas Lunde, Malmėje, Kalmare bei veikla su konsulais ir per draugijas“⁸⁵. Ir iš tiesų Lietuvos konsulas Sundsvalyje 1938 m. daugiausia dėmesio skyrė Lietuvos propagandai vietinėje spaudoje, ypač vasario 16-osios šventės dvidešimtmečio proga ir turistinės šventės metu⁸⁶, J. Jablonskio paragintas pažadėjo surengti lietuvišką vakarą (paskaitą, iliustruotą skaidrėmis)⁸⁷; 1937 m. E. Enhorningas (kartu su J. Savickiu) inicijavo ŠPD skyriaus Rytų Gotlande (Noršiope) įkūrimą (1937 m. vasario 2 d.)⁸⁸.

Taigi Lietuvos konsulatų tinklas Švedijoje 1935–1938 m. buvo gana platus (veikė 11 garbės konsulatų) dėl dviejų priežasčių: ekonominių – turėjo pakeisti po E. Neumano ir T. Zasso bylos prarastą garbės konsulatų tinklą Vokietijoje ir politinių propagandinių – atremti antilietuvišką propagandą švedų spaudoje ir plėtoti turizmą bei kultūrinius mainus.

⁸² W. Skóra, op. cit., s. 887.

⁸³ J. Jablonskio 1938 08 09 pranešimas URM, LCVA, f. 383, ap. 7, b. 2065, l. 15.

⁸⁴ S. Grigaravičiūtė, Lietuvos garbės konsulatai Norvegijoje 1926–1940 metais, p. 29.

⁸⁵ 1940 m. kovo mėn. oficialiojoje spaudoje buvo rašyta, jog būtina stiprinti Lietuvos propagandą užsienyje ir į tą darbą įtraukti garbės konsulatus. Žr.: S. Grigaravičiūtė, *Skandinavija Lietuvos diplomatiijoje 1918–1940 metais*, p. 201; Užsienio propaganda besirūpinant, *Lietuvos aidas*, 1940 kovo 26 d. (Nr. 138), p. 3.

⁸⁶ Vytauto Gylio 1939 01 21 pranešimas URM Teisių administracijos departamento direktoriui apie Lietuvos garbės konsulato Sundsvalyje veikimą 1938 metais, LCVA, f. 383, ap. 3, b. 196, l. 3; Lietuvos konsulato Sundsvalyje 1939 01 20 ataskaita URM, LCVA, f. 383, ap. 3, b. 196, l. 7.

⁸⁷ Įplaukų už konsulinius patarnavimus 1938–1939 m. konsulatas turėjo nedaug; jų kiek padaugėjo 1940 m. pradžioje. Žr.: J. Jablonskio 1938 08 09 pranešimas URM, LCVA, f. 383, ap. 7, b. 2065, l. 13; 1938 m. garbės konsulatas Sundsvalyje jokių konsulinių įplaukų neturėjo, 1939 m. (1939 01 01 – 1939 10 31) už įvairius konsulinius patarnavimus konsulatas turėjo 82 Lt pajamų, o 1940 m. sausio mėn. įplaukų už konsulinius patarnavimus gerokai padaugėjo. 1940 m. sausio 23 d. į Kauną URM buvo išsiųstas 131,32 Lt čekis. Žr. Lietuvos garbės konsulato Sundsvalyje ataskaitą už 1939 01 01 – 1939 10 31 URM, LCVA, f. 383, ap. 3, b. 196, l. 11.

⁸⁸ Metinius susirinkimus nutarta rengti paėliui Linkiopinge ir Norkiopinge. Pirmasis draugijos skyriaus susirinkimas įvyko gubernatoriaus Tiselio rezidencijoje Linkiopinge. Žr.: Pabaltijo-švedų [turėta omenyje Švedų ir pabaltijiečių – S. G.] draugijos įsteigimas Rytų Gotlandijos provincijoje Švedijoje, *Lietuvos aidas*, 1937 kovo 9 (Nr. 107), p. 3; Iš draugijos skyriaus buvo tikimasi Lietuvos ir Švedijos kultūrinių ir ekonominių santykių stiprinimo.

3. LIETUVOS KONSULŲ ŠVEDIJOJE, NORVEGIJOJE, DANIJOJE BEI SUOMIJOJE VEIKLA: SĄLYČIO TAŠKAI IR TAKOSKYRA

3.1. Ekonominė veikla. Megzdami ir plėtodami Lietuvos ir Skandinavijos, Lietuvos ir Suomijos prekybinius bei ekonominius ryšius konsulai darbavosi keliomis kryptimis. G. Ringas, S. Holminas, R. Walbergas, E. Erlandsonas, V. Gylys patardavo Lietuvos vyriausybei, kaip efektyvinti prekybos mainus, nurodydavo šalintinus trūkumus, kalbėjosi su įvairių ministerijų pareigūnais Norvegijoje, Danijoje ir Švedijoje siekdami išsiaiškinti sąlygas ar pašalinti susidariusias kliūtis⁸⁹. Jau minėtieji ir kiti Lietuvos garbės konsulai (R. Ölleris) inicijavo danų, norvegų, švedų, suomių prekybos agentų, importo firmų atstovų, ministerijų valdininkų, investuotojų ar kitų asmenų, suinteresuotų ekonominių santykių palaikymu, lankymąsi Lietuvoje, o lietuvių – Skandinavijoje ir Suomijoje, talkino Lietuvos delegacijoms Skandinavijoje ir Suomijoje, o skandinavų ir suomių – Lietuvoje sudarant sutartis, kompensacinius susitarimus. Šioje srityje ypač pasižymėjo G. Ringas, paraginęs įsigyti pirmuosius du laivus-šaldytuvus ir talkinęs Lietuvos firmoms bei piliečiams, ieškantiems ir norintiems įsigyti irklinių valčių, jūrinių jachtų⁹⁰, taip pat R. Ölleris, 1927 m. Klaipėdos uosto direkcijai suomių bendrovėje „Lehtoniemi Oy“ padėjęs užsakyti ir prižiūrėti garlaivio „Pilotas“ statybą, 1938 m. tarpininkavęs vedant prekybos derybas⁹¹.

S. Melinas padėjo Lietuvos Vyriausybei tvarkyti LŪS ir LŽŪKS paimtų kreditų grąžinimo reikalus, T. Streijffertas, E. Erlandsonas, H. Hartmannas talkino J. Savickiui vykdant ekonominę propagandą, organizuojant paskaitas verslo atstovams Danijoje ir Švedijoje, E. Erlandsonas propagavo lietuviškas prekes Švedijoje per savo firmą „Julius / Moritz A/B“. Mėsos produktų eksportui ir rinkų paieškai daugiausia dėmesio skyrė S. Holminas, R. Walbergas bei G. Ringas, arklių eksportu rūpinosi konsulai Geteborge ir Randerse, javų – Osle, linų – Stokholme ir Geteborge. Dėl Lietuvos ir Švedijos susisiekimo jūra gerinimo ypač stengėsi konsulai Geteborge ir Kalmare⁹².

Aktyviausiai konsulai darbavosi informacijos srityje: siuntė medžiagą įvairioms Lietuvos firmoms ir institucijoms apie juos dominančius asmenis, firmas, įmones bei institucijas Skandinavijoje ir Suomijoje, o skandinavams ir suomiams – apie Lietuvos. Konsulai uoliai informavo URM ir kitas Lietuvos ministerijas bei „Tautos ūkio“ redakciją apie Danijos, Norvegijos, Švedijos, Suomijos ekonominę padėtį, užsienio prekybą, eksportuojamą produkciją, biudžetą ir finansus, mokėjimų balansą, kainų indeksus, pasirašytas prekybos sutartis; skandinavams ir suomiams siuntė „Lietūkio“, „Pieno centro“, „Maisto“ ir kitų firmų eksportui parengtų prekių sąrašus⁹³.

3.2. Kultūrinė veikla. Nuo pat pradžių konsulai kuravo interesantus, studentus bei ekskursantus kultūros srityje, padėjo ieškoti įmonių ar ūkių, laivininkystės įmonių praktikai atlikti. Rūpindamasis praktikos reikalais ypač daug nuveikė R. Ölleris. Uždarius atstovybę Helsinkyje jis perėmė ir kuravo „Lietuvos prekybinių laivų kapitonų mokymosi

⁸⁹ S. Grigaravičiūtė, Lietuvos garbės konsulatai Norvegijoje 1926–1940 metais, p. 24–37; S. Grigaravičiūtė, Lietuvos konsulatai Danijoje 1924–1940 metais, p. 14–25; S. Grigaravičiūtė, Lietuvos konsulatai Skandinavijoje 1921–1940 metais, p. 254.

⁹⁰ S. Grigaravičiūtė, Lietuvos garbės konsulatai Norvegijoje 1926–1940 metais, p. 24–37.

⁹¹ R. Öller, op. cit., p. 96, 115–116.

⁹² S. Grigaravičiūtė, Lietuvos garbės konsulatai Norvegijoje 1926–1940 metais, p. 24–37; S. Grigaravičiūtė, Lietuvos konsulatai Danijoje 1924–1940 metais, p. 14–25; S. Grigaravičiūtė, Lietuvos konsulatai Skandinavijoje 1921–1940 metais, p. 254.

⁹³ Ibid.

reikalus⁹⁴. Lietuva neturėjo savo jūreivystės mokyklos, todėl „Lietuvos susisiekimu ministerija buvo pavedusi konsului tartis su Suomijos valdžios organais dėl moksleivių mokymo laivų kapitonų profesijos Lietuvos valstybės lėšomis⁹⁴. Žuvusiais jūreiviais taip pat teko daugiausia rūpintis G. Ringui ir R. Öllerui⁹⁵. Danijoje ir Švedijoje ekskursantams konsulai padėdavo susipažinti su pavyzdiniais ūkiais ir žemės ūkio mokyklomis, muziejais, Norvegijoje – su laivininkystės bei statybos įmonėmis. Nuo 1927 m. Švedijoje, nuo 1931 m. Suomijoje, nuo 1933 m. Danijoje ir nuo 1935 m. Norvegijoje konsulai, ypač generaliniai, aktyviai dalyvavo dvišalių – švedų ir lietuvių, suomių ir lietuvių, danų ir lietuvių – draugijų bei daugiašalių – švedų ir pabaltijiečių, norvegų ir pabaltijiečių – draugijų veikloje, rengė šventes, paskaitas, koncertus, parodas, rungtynes, kasmet organizavo Vasario 16-osios minėjimus, tarpininkavo skandinavams bendraujant su Lietuvos mokslininkais ir menininkais, o lietuviams – su skandinavų, propagavo lietuvių kultūrą Danijoje, Norvegijoje bei Švedijoje ir skandinavų Lietuvoje⁹⁶. Generaliniai konsulai Kopenhagoje bei Osle 1931 m. talkino J. Savickiui rengiant lietuvių liaudies meno parodą, lietuvių artistų pasirodymus Skandinavijos šalių ir Suomijos sostinėje; R. Walbergas ragino steigti švedų kalbos lektoratą VDU. Per generalinius konsulus į Lietuvos pasiuntinybę buvo atsiunčiama visa informacija, publikuota skandinavų spaudoje apie šventes ir renginius.

Daugiausia dėmesio leidybai skyrė Lietuvos garbės konsulas Kopenhagoje R. Gyldentorpas bei Helsinkyje – R. Ölleris. Pastarasis 1926 m. išleido suomių kalba knygą apie Lietuvos mokyklas bei „Vilniaus patriarchą“ daktarą Joną Basanavičių (75-ojo jubiliejaus proga), į švedų kalbą išvertė ir 1940 m. išleido lietuviškas noveles „Litauiska noveller“⁹⁷. Jo iniciatyva 1938 m. Kaune buvo išleista jaunųjų suomių rašytojų antologija „Šeši suomiai“.

R. Ölleris vienas pirmųjų iš Lietuvos garbės konsulų Skandinavijos šalyse anksčiausiai ėmėsi plėtoti Lietuvos ir Suomijos kultūrinius ryšius. Išskirtinis jo veiklos bruožas – dėmesys suomių ekskursijoms į Lietuvą (1924 m. suorganizavo choro „Suomen Laulu“ gastroles Lietuvoje, 1925 m. surengė žurnalistų ekskursiją į Lietuvą, 1926 m. – Helsinkio profesorų delegacijos viešnagę Kaune, 1926 m. inicijavo Suomijos šaulių korpuso vado Lauri Malmberg vizitą, 1931 m. – suomių mokytojų kelionę į Lietuvą); taip pat plėtojo ryšius su skautų ir šaulių organizacijomis⁹⁸.

Tiek Danijoje, tiek Norvegijoje, tiek Švedijoje, tiek ir Suomijoje konsulai ypač skatino turizmą: dalijo patarimus, kaip plėtoti turizmo verslą Lietuvoje, rengė turizmo šventes, teikė įvairią informaciją skandinavų turizmo firmoms, leido turistams skirtus leidinius (ypač konsulai Kopenhagoje ir Geteborge), inicijavo žurnalistų ar rašytojų, galinčių parašyti straipsnių ar knygų, keliones į Lietuvą⁹⁹. Konsulas R. Ölleris vienintelis iš visų paminėtų garbės konsulų 1934 m. išleido „gausiai iliustruotą turistinį vadovą po Lietuvą“¹⁰⁰.

3.3. Propagandinė veikla. Garbės konsulatų tinklas Norvegijoje bei Švedijoje atliko ypatingą vaidmenį atremiant antilietuvišką propagandą spaudoje. Dažniausiai generalinių konsulų ir garbės konsulų pagalbos, paramos ir protekcijos prirėkdavo lenkų ir vokiečių

⁹⁴ R. Öller, op. cit., p. 96.

⁹⁵ S. Grigaravičiūtė, Lietuvos garbės konsulatai Norvegijoje 1926–1940 metais, p. 24–37; R. Öller, op. cit., p. 119.

⁹⁶ S. Grigaravičiūtė, Lietuvos konsulatai Skandinavijoje 1921–1940 metais; R. Öller, op. cit., p. 100.

⁹⁷ R. Öller, op. cit., p. 95, 117.

⁹⁸ Ibid., p. 93, 94, 102, 103.

⁹⁹ S. Grigaravičiūtė, Lietuvos konsulatai Skandinavijoje 1921–1940 metais.

¹⁰⁰ R. Öller, op. cit., p. 107.

propagandai prieš Lietuvą bei įvairiems gandams atremti. Konsulai stengdavosi paveikti laikraščių redaktorius ar privačius asmenis, kad minėti šmeižtai bei antilietuviška propaganda nebeprisikartotų. Ginant Lietuvos interesus Klaipėdoje, E. Neumano ir T. Zasso byloje, konsulai Norvegijoje ir Švedijoje 1935 m. buvo Lietuvos URM „akimis ir ausimis“, „sekusiomis Klaipėdos reikalus“, rinko visą periodinėje ir neperiodinėje spaudoje esančių medžiagą apie Klaipėdą ir siuntė ją pasiuntinybei bei URM. Iš URM gaunamas žinias teikė tiesiai telegramų agentūroms, tarėsi su laikraščių ir naujienų agentūrų vedėjais, draugijų nariais¹⁰¹.

Aktyviausiai per garbės konsulus bandyta paveikti skandinavų žiniasklaidą 1937–1940 metais. Konsulatai ir generaliniai konsulatai informuodavo pasiuntinybę apie spaudoje pasirodančius įdomesnius su Lietuvos, Vokietijos, Lenkijos ar tarptautine politika susijusius straipsnius; pasiuntinybė konsulatams siūsdavo (vokiečių kalba) įvairių šmeižtų paneigimus, skirtus spaudai ar informacijos biurams. Konsulams buvo siunčiami specialiai skandinavų spaudai parengti straipsniai apie neteisingą lenkų spaudoje išplatintą informaciją. Lietuvos pasiuntinybės prašymu G. Ringas 1937 m. kreipėsi į Lenkijos diplomatinę atstovą Osle dėl lenkų demarkacijos linijos pažeidimų¹⁰².

Konsulai ne tik padėjo atremti priešišką Lietuvai propagandą, bet patarė, kaip gauti „geresnę spaudą“. T. Streijffertas siūlė veikti per švedų ir pabaltijiečių draugijos skyrius, nes juose daug yra laikraščių darbuotojų, prašyti konsulų pagalbos ir tarpininkavimo susitinkant su žurnalistais jų gyvenamuose miestuose, aplankyti didesnius švedų miestus, pradedant Geteborgu¹⁰³.

IŠVADOS

1. Išsiaiškinus Lietuvos konsulatų tinklo Švedijoje kūrimo ir plėtros 1921–1940 m. logiką, darytina išvada, kad nekoreguota Lietuvos konsulatų tinklo Skandinavijoje steigimo ir veiklos 1921–1940 m. periodizacija Švedijos atvejui netinka. Akivaizdu, kad pirmasis raidos etapas, prasidėjęs 1924 m., tęsėsi iki 1932 m., o antrojo pradžia – 1933-iejį. Nustatant konsulų bei konsulatų statusą, problemų kyla dėl dviejų priežasčių: tyrimui nepakankamo šaltinių kiekio ir tinkamai nesutvarkytos 1919–1922 m. Lietuvos įstatyminės bazės.

2. Išsamiau išanalizavę konsulatų tinklo plėtrą lėmusius veiksnius bei konsulų pasirinkimo motyvus 1921, 1927, 1933, 1935, 1937 m. galime teigti, kad vyravo du pagrindiniai motyvai – ekonominiai (1921, 1933, 1935 m.) ir konjunktūriniai propagandiniai (1927 ir 1937 m.) bei du veiksniai: Lenkijos veiksnys turėjo įtakos 1921, 1927 ir 1937 m., o Vokietijos – 1935 metais. Lietuvos konsulatų tinklas Švedijoje 1935–1938 m. buvo išplėtotas siekiant pakeisti po Kauno bylos prarastą garbės konsulatų tinklą Vokietijoje ir atremti antilietuvišką propagandą švedų spaudoje, plėtoti turizmą bei kultūrinius mainus.

3. Išsiaiškinus Lietuvos konsulų Švedijoje, Norvegijoje, Danijoje bei Suomijoje veiklos sąlyčio taškus ir takoskyrą, konstatuotina, kad visi be išimties garbės konsulai darbavosi trimis veiklos kryptimis: intensyvinu ekonominius dvišalius mainus, plėtojo Lietuvos ir Danijos, Lietuvos ir Norvegijos, Lietuvos ir Švedijos bei Lietuvos ir Suomijos kultūri-

¹⁰¹ S. Grigaravičiūtė, *Lietuvos konsulatai Skandinavijoje 1921–1940 metais*.

¹⁰² *Ibid.*; S. Grigaravičiūtė, *Lietuvos garbės konsulatai Norvegijoje 1926–1940 metais*, p. 24–37.

¹⁰³ J. Jablonskio 1938 06 08 pranešimas URM, LCVA, f. 383, ap. 7, b. 2065, l. 17–20.

nius ryšius, talkino atstovybėms informacijos ir propagandos srityje. Aktyvia leidybine veikla išsiskyrė B. Nielsenas, R. Gyldentorpas ir R. Ölleris, užsienio turistų pritraukimu į Lietuvą – R. Ölleris, laivinkystės reikalų kuravimu – G. Ringas ir R. Ölleris.

Gauta 2007 07 16
Parengta 2007 09 18

SANDRA GRIGARAVIČIŪTĖ

The Consulates of Lithuania in Sweden, 1921–1940

Summary

The Consulates of Lithuania in Sweden in 1921–1940, the conditions of their establishment, functioning and closure, the establishment and development of the consulates' network in Denmark, Norway and Sweden, the reasons for consuls' choice and their activity are the object of the paper. The research is based on sources stored in funds of the Lithuanian Central State Archive: the fund of Ministry of Foreign Affairs (f. 383), the fund of the Cabinet of the Ministers of the Republic of Lithuania (f. 923), the fund of Lithuanian Embassy in Washington (f. 656), the fund of Commissariat of Foreign Affairs of Lithuanian SSR (F. R-1019). Periodicals of 1918–1940 also gave valuable information for this research. The material of stenograms of the Constituent Seimas observed to find out the attitude of members of Seimas towards the development motives of the consular network of Lithuania in Sweden. Information published in the newspapers "Lietuva" and "Lietuvos aidas" allows to envisage the development stages of Honorary Consulates and to analyse trends of activities of Honorary Consulates and their priorities in a particular period. "Vyriausybės žinios" [Official Gazette], "URM žinynai" (Repertories of the Ministry of Foreign Affairs) allow to evaluate the contemporary base of statutory consular activity and a place of Honorary Consulates in the Lithuanian consular system. The information useful for research can be found in historical works of Lithuania (Janina Žėkaitė, Laurynas Jonušauskas, Gediminas Vaskėla), Latvia (Ēriks Jēkabsons, Valters Ščerbinskis, Edgars Andersons, Ainārs Lerhis), Poland (Edward J. Pałyga, Wojciech Skóra), Sweden (Wilhelm M. Calgren).

The objectives of the article are as follows: 1) to elucidate the stages of the establishment and functioning of the Consulates of Lithuania in Sweden from 1921 to 1940 and to solve problems related to the definition of status of consuls and consulates; 2) to make analysis of motives and factors related to the development of the consular net in 1921, 1927, 1933, 1935, 1937; 3) based on latest research, to present activities of consuls in Norway, Denmark, Sweden and Finland and to show their similarities and differences.

Analysis of the process of the establishment and functioning of Lithuanian consulates in Sweden in 1921–1940 showed that the first period of development of the Lithuanian consular net in Sweden started in 1924 and continued until 1932. Problems related to the definition of the status of consuls and consulates could not be solved because of the insufficient quantity of sources and not ordered laws of Lithuania in 1919–1922. Analysis of motives and factors related to the development

of the consular net in 1921, 1927, 1933, 1935, 1937 revealed the main motives: economic (in 1921, 1933, 1935), conjuncture and propaganda (in 1927, 1937). Factors of Poland (in 1921, 1927, 1937) and Germany (1935) were influential. As regards the activities of the consuls in Norway, Denmark, Sweden and Finland, the following directions were important to all of them: economic, cultural, information and propaganda.